

*Левченков О.І.,
завідувач відділу організації наукової роботи
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України*

РЕВОЛЮЦІЯ ЯК РАДИКАЛЬНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ РЕГУЛЯТОР СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У ДЕРЖАВАХ ПЕРЕХІДНОГО ТИПУ

В статті зроблено спробу аналізу тих подій, які відбуваються в соціально-економічному, політичному, правовому та духовно-культурному просторі сучасної України. Зокрема мова йде про місце, роль та перспективи "революційних" процесів у найбільш важливих сферах життєдіяльності людини. Закцентовано увагу на тому, що всі революції минулого, як і теперішня "люднева", як правило, в кінцевому результаті мають політичний, а не соціально-економічний характер, а тому мало що дають пересічним громадянам, адже власність і влада продовжують залишатися в меншості суспільства.

Ключові слова: політична революція, соціальна революція, власність, влада, еволюція, суспільство.

Ми нічому не вчимося і постійно наступаємо на "граблі", або краще на "вила" І останні події є яскравим підтвердженням цьому. Ми знову робимо спробу миттєво побудувати "рай" в Україні шляхом радикальних дій щодо "силового" ошасливлення громадян країни. Відмінивши 16 січня 2014 р. під тиском Майдану антинародні, антитерористичні закони, вже 8 квітня 2014 р. Верховна Рада України приймає 231 голосом ці ж закони причому значно посиливши в них відповідальність за їх порушення.

При цьому ми впадаємо в чергову ейфорію відносно оцінки "людневої" революції як унікального, ні з чим незрівняного моменту у всій історії людства. Де наш "революційний" національний романтизм (при всіх його позитивних якостях) як і раніше уводить нашу різнокольорову "еліту" в політико-патріотичну і духовно-культурну сферу ускладнюючи прагматичне (виважене) осмислення владою необхідності вирішення "назрівших" і "перезрівших" соціально-економічних проблем. Все це відбувається на фоні постійної войовничої риторики з постійним пошуком внутрішніх і зовнішніх ворогів і спробою їх звинувачення в усіх теперішніх негараздах України.

Сьогодні ми знову, як і сто років тому вступили в смугу "революційної" діяльності мас і радикального переустрою суспільства шляхом здійснення немислимих, фантастичних проривів в економічній, політичній, правовій і культурно-духовній сферах. І, на жаль, в цьому процесі як і раніше головна роль відводиться "людині з рушницею". Різниця полягає лише в тому, що минула влада бачила "прорив" в основному в економічній сфері, а діюча зараз – в політичній, культурній і міжнародній. Але і там і там йдеться про "прорив чогось" і про те, що він має бути "фантастичним" (тобто по суті нездійсненим)².

Однак у такій ситуації ніяк не можна забувати уроків нашої і чужої історії про те, що "чудесне утопічне перевтілення людства в теорії завжди починається зі спокутної жертви, з пролиття крові, на практиці воно приречене потонути в крові" [5; с. 262].

І ми сьогодні знову бачимо відродження головної ознаки тоталітарної держави – домінування політичної (революційної) доцільності над правом і витіснення моралі з усіх сфер життєдіяльності людини³. Поділ всього, що існує в країні на "чорне" і "біле", на

² Сьогодні і країна і "еліти" не знають по суті, що робити далі, всі разом знаходяться в стані *in pobilus*.

³ Останні події в місті Одесі – страшно тому підтвердження.

"своїх" і "чужих", "героїв" і "ворогів" (гарних хлопців і поганих за прикладом американських вестернів) тощо. І це закономірне явище, оскільки моральність збігається з формами поведінки, які існують фактично, політична ж будується на значному розходженні між проголошеними ідеалами та їх втіленням. А західна цивілізація за словами

А. Тойнбі сьогодні гине за відсутності моральності.

Особливо яскраво це видно на прикладі політичних революцій які періодично потрясають світ і в яких повністю відсутня моральність або вона має тільки одну сторону свого бачення, як "моральність" переможця, це *по-перше*. При цьому ми забуваємо вислів Т. Парсонса, що "соціальні системи працюють лише за умови якщо ми визнаємо в них роль етичного підґрунтя" [8; с. 356].

По-друге, втрати революції у всі часи для народу були більш значними, ніж її досягнення. *По-третє*, як правило всі революції "народжені" зверху, в них завжди присутні кримінальні елементи, в "революційний актив" часто вливаються найбільш руйнівні елементи, відтісняючи формотворчі [11; с. 261–269]. *По-четверте*, всі революції минулого і теперішнього – це не соціальні, а політичні революції, які не вирішували соціально-економічні проблеми більшості населення. Про це дуже гарно колись (більше 120 років тому) сказав М. Михайловський, підкреслюючи, що політичні революції в кінцевому результаті нічого не давали народу. Засоби виробництва, матеріальні блага (власність) і влада в результаті буржуазних революцій (а ми знаємо, що і соціалістичних, і сьогоденної "лютневої") хоча й переходять із рук у руки, але як і раніше залишаються у суспільної меншості (буржуазії, партійної номенклатури часів СРСР, теперішніх "демократів" тощо). Змінювалися тільки прізвища і клани (соціальні групи), які користувалися, володіли і розпоряджалися багатствами від імені народу в прихованому вигляді чи відверто цинічно.

Цієї ж точки зору на сутність революційних перетворень дотримувався український письменник-демократ В. Короленко. У своїй статті "Землі, землі!", написаній у жовтні 1919 року, він робить висновок, що "... революція ... повертається до минулого з його старими зловживаннями, замінивши одних гнобителів на інших. А більшість страждає як і раніше" [3; с. 193].

Розвиваючи цю думку далі, говорячи про долю політичних перетворень (сьогоднішньою мовою – долі "революцій"), він визначав їх як "грабіжку", з якої "богатий везе панське добро возами, а бідний тягнеться пішки з мішком" [3; с. 178]. Тільки замість панського, за останні двадцять років "розвезли" суспільне (народне) добро.

Погляди М. Михайловського на це питання збігаються і з поглядами його видатного сучасника, українського суспільного діяча М. Драгоманова. І той, і інший не закликали до немирної революції. Водночас між їхніми підходами до еволюційних перетворень є наявні відмінності, які полягають у тому, що перший боровся за соціальні перетворення і недооцінював значення політичних змін, а другий вимагав політичної реорганізації суспільства і понад усе ставив вирішення політичних питань [4; с. 48].

Для М. Михайловського *політична революція* – це коли власність і влада як і раніше залишається у меншості суспільства, у "освічених класів".

Під *соціальною революцією* він бачив корінні зміни життя певного суспільства, тобто перехід власності й влади не від однієї з декількох пануючих груп у країні, а глобальні явища, докорінні зміни у відношеннях власності (перехід матеріальних багатств до рук народу). До речі, О. Герцен також вважав тільки таку революцію "справжньою революцією мас" [1; с. 393].

У світлі останніх подій, докладніше зупинитися на позиції М. Михайловського щодо необхідності, рушійних силах і задачах революції, оскільки цим питанням він приділяв пильну увагу. Підкреслюємо, що він бачив *революцію* не "розчленовану" на соціалістичну, буржуазно-демократичну, соціальну, політичну тощо, а як "російський бунт – безжальний та кривавий", як засіб досягнення мети "освідчених" класів.

Разом із цим, у статті "Із листів марксистів" він прямо вказував, що для прогресивного прямування вперед Росії "...не потрібна революція в її звичайно кривавих та спустошувальних формах: вона, щоправда, може статися, але справа може обійтись і без неї процесом самої еволюції" [7; с. 751].

На цей час вже чітко намітилися "уроки" західних політичних революцій XVIII–XIX століть, коли повалення "деспоту"-монарха виявлялося прелюдією до нового розколу "звільненої нації" на ворогуючі табори. Повсталі "низи" міста і села не тільки руйнували будинки та палаци аристократів, але й починали вимагати "повного" зрівняння майна. До того ж самі вожді революції ніяк не могли домовитися між собою щодо зведення "будівлі свободи". Між різноманітними фракціями розгоралася кривава боротьба, у ході якої радикали неминуче зверталися за підтримкою до мас. Але і "революціонери" були схильні розвивати енергію мас лише йдучи до влади і влаштовували "криваву лазню" масам після здобуття цієї влади. У результаті відриву радикалів від народних мас висхідний рух революцій ставав спадним, за підйомом закономірно виникав контрреволюційний переворот⁴.

Криваві революції повторюються судорожно і безплідно, – констатував у 1858 році герценівський "Колокол", – приносячи замість громадської свободи ганебний деспотизм, і завжди знову готові спалахнути і згаснути, не маючи сили створити суспільну форму, що задовольнить народні потреби [2; с. 416–417].

М. Михайловський, врахувавши уроки революцій на Заході, в результаті дійшов висновку про те, що необхідні мирні, еволюційні шляхи розвитку Росії як найбільш бажані для народу. Такої ж точки зору дотримувалися й інші російські мислителі. Наприклад, В. Розанов оцінював революційні методи і засоби боротьби за владу так: "Самолюбство та злоба – з цього складається вся революція" [9; с. 386]. Г. Федотов також не був схильний бачити в революційних потрясіннях неминучо-необхідну умову соціального прогресу [10; с. 47].

У цьому сенсі М. Михайловський пояснює, чому тільки інтелігенція може бути "двигуном" революції й очолювати її. Він називав інтелігенцію "мислячим пролетаріатом". "Журналісти, адвокати, художники всю свою силу носять у собі: вона в них не в землі, не в фабриках". Вчений робить із цього важливий висновок, який багато в чому пояснює поведінку основної маси інтелігенції в період Жовтневої революції і після (перехід її на бік радянської влади) та по-правді і її сьогоденні меркантильні перевтілення. "Для них завтрашній день мислиться без нинішнього: для них, як для пташки, всюди й за всяких обставин може знайтися корм і справа" [6; с. 870].

Вчений дуже обережно ставився до різноманітних ідей, що походять із "освіченого" табору зі скороспілими рецептами "ощасливлення" народних мас. З цього приводу він писав: "Кожне рішуче вчення про перестворення суспільства наново, яким би воно не було лагідним у своїх початкових мотивах, на практиці стає... постійно ворожим людині" [6; с. 869]. Застерігаючи народ від легковір'я популістським гаслам і закликам, він, ніби заглядаючи на сто років уперед, зазначає, що "...в ім'я любові, свободи й братерства приносились такі ж безжальні жертви, як і в ім'я народу та суспільної безпеки, й у зв'язку з цим, – продовжує він, – ... неможна допускати "гарячі голови" до проведення над суспільством своїх страшних експериментів" [6; с. 870]. До таких експериментів можна віднести "колективізацію", "переселення народів", "перебудову", "реформи", "революції" та інші потрясіння в історії нашої Батьківщини.

Для досягнення благородної цілі – побудови цивілізованого суспільства, соціального, економічного, політичного, морального розкріпачення особистості вчений-гуманіст не вважав припустимими усі засоби.

⁴ Це закономірність розвитку суспільної мети, але на жаль різнобарвні українські "еліти" цього не знають, або не хочуть знати.

Виходячи з вищезазначеного спробуємо підрахувати здобутки й втрати нашої "лютневої" революції, які вже є наявними на сьогодні. Так до *недоліків* відносимо наступне:

– Україна отримала "Межигір'я" але втратила Крим з перспективою окупації інших територій країни;

– боротьба з тотальною корупцією (з приводу чого збирався Майдан) не розпочавшись вже закінчилась (*систему* не зламано);

– розкол між Сходом та Заходом держави значно поглибився;

– суттєво погіршало економічне становище держави;

– різко ускладнилися відносини з РФ;

– пролилась велика кров на "Майдані", Півдні та Сході країни;

– влада та власність перейшла від одного фінансово-олігархічного клану до іншого (тобто залишилась у меншості);

– принцип "революційної доцільності" став системоутворюючим фактором формування правової системи України;

– різке посилення проявів правового нігілізму як з боку влади, так і опозиції;

– використання армійських підрозділів для виконання заборонених Конституцією функцій;

– загрозливе падіння моральності в суспільстві, різкий поділ його на "біле" і "чорне", на "своїх" і "чужих" (повернення в темні часи "полювання за скальпами"). Влада у спілкуванні зі своїми опонентами робить ставку переважно на силовий спосіб вирішення питання⁵.

– непередбачене Конституцією формування кожним олігархом своїх "придворних армій", які виконують правоохоронні функції;

– участь у бойових діях на території країни найманців (приватні військові компанії, добровольці, козаки, тощо).

До *здобутків* можна віднести наступне:

– значне зростання національної самоідентифікації, самосвідомості та патріотизму серед населення;

– значне покращення відносин з США, ЄС та іншими демократичними державами;

– відкриття перспектив до вступу в ЄС;

– значно посилилась бойова міцність збройних сил України.

В подальшому хотілось би щоб формоутворюючі прогресивні досягнення революційних процесів в Україні перебільшили негативні, що є досить реальним за умови вироблення відповідного соціально-економічного, політичного та культурно-національного курсу розвитку країни та дієвої допомоги з боку світового співтовариства. До цього слід додати, що революційна політична доцільність не може довгий час залишатися системоутворюючим принципом правової системи України, бо там, де він існує немає і не може бути права й ефективного регулювання суспільних відносин, навіть у державах перехідного типу.

Література:

1. Герцен А. И Письма из Франции и Италии / А. И. Герцен // Утопический социализм : [хрестоматия] / общ. ред. А. И. Володина. – М. : Политиздат, 1982. – С. 391–394.

2. Герцен А. И. К старому товарищу / А. И. Герцен // Утопический социализм : [хрестоматия] / общ. ред. А. И. Володина. – М. : Политиздат, 1982. – С. 415–423.

⁵ Використання сили як з боку влади так і опонентів становиться негативним правилом в житті країни (adhibere vim)

3. Короленко В. Г. Земли, земли! Мысли, воспоминания, картины / В. Г. Короленко // Новый мир. – 1990. – № 1. – С 168–200.
4. Круглашов А. М. Політично-правові погляди М. Драгоманова / А. Круглашов // Радянське право. – 1991. – № 9. – С. 45–49.
5. Лотман Ю.М. Культура и взрыв / М.Ю. Лотман. – М.: Гнозис ; Прогресс, 1992. – 272 с.
6. Михайловский Н. К. Из дневника и переписки Ивана Непомнящего / Н. К. Михайловский // Полное собрание сочинений / Н. К. Михайловский. – СПб., 1907. – Т. 2. – 986 с.
7. Михайловский Н. К. Из писем марксистов / Н. К. Михайловский // Полное собрание сочинений / Н. К. Михайловский. – СПб. : типография М.М.Стасюлевича, 1909. – Т. 7. – 789 с.
8. Парсонс Т. О структуре социального действия / Талкотт Парсонс. – М. : Академический Проект, 2000. – 880 с.
9. Розанов В. В. О себе и жизни своей. – М. : Моск. рабочий, 1990. – 876 с.
10. Себриненко В. В. Оправдание культуры. Творческий выбор Г. Федотова / В. В. Себриненко // Вопросы философии. – 1991. – № 8. – С. 41–54.
11. Солженицин А. И. Черты двух революций / А. И. Солженицин // Русское зарубежье в год тысячелетия крещения Руси. – М. : Столица, 1991. – С. 261–269.

О.И. Левченков, Революция как радикальный политический регулятор общественных отношений в государствах переходного типа

В статье сделана попытка анализа тех событий, которые происходят в социально-экономическом, политическом, правовом и духовно-культурном пространстве современной Украины. В частности речь идет о месте, роли и перспективах "революционных" процессов в наиболее важных сферах жизнедеятельности человека. Акцентируется внимание на том, что все революции прошлого, как и нынешняя "февральская", как правило, в конечном итоге имеют политический, а не социально-экономический характер, а потому мало что дают обычным гражданам, ведь собственность и власть продолжают оставаться у меньшей части общества.

Ключевые слова: политическая революция, социальная революция, собственность, власть, эволюция, общество.

O. I. Levchenkov Revolution as a radical political control of public relations in countries in transition

In the article the author makes an attempt to analyze the events that occur in the socio-economic, political, legal, spiritual and cultural space of modern Ukraine. In particular, it is about the place, role and prospects of "revolutionary" process in the most important spheres of human life. The article focuses on the fact that all revolutions of the past, as well as today "February" revolution, as a rule, ultimately are political, but not socio- economic, and therefore gives too little to the ordinary citizens, because property and power continue to be in the hands of minority of society.

Keywords: political revolution, social revolution, property, power, evolution, society.